

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.дпн Дора Левтерова – Гаджалова,
ПУ “ Паисий Хилендарски”

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“
по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика –
Педагогика за деца с интелектуална недостатъчност)

Автор: *Константин Антонов*

Тема: *Стратегии за развитие при деца с умствена изостаналост в
условията на дневен център*

Научен ръководител: *проф.д-р Катерина Караджова*

Представеният от Константин Антонов комплект материали е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на СУ.

Докторантът е приложил 5 публикации по разработваната в дисертационния труд проблематика.

Дисертационния труд представя актуална проблематика с ясно изразено високо ниво на социална значимост, детерминирана от реформите в образователните модели и технологии за децата и учениците в контекста на приобщаващото образование. Научните изследвания и научните публикации в тази област също са лимитирани.

Докторантът демонстрира познаване на научната проблематика и лично авторово пристрастие в дисертационния труд. Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд.

Дисертационният труд е разработен в три глави в обем от 270 страници. Използваната литература е 147 източника, от които 107 на български език.

В първа глава се представя теоретичен анализ на специфичните форми на въздействие при деца с умствена изостаналост в условията на дневен учебен център. Внесен е аналитичен поглед към концепциите и схващанията за умствената изостаналост, етиология, разпространение и варианти на умствената изостаналост. Специален фокус е поставен на характеристиките на когнитивното функциониране, общуването и речевото развитие. Интерпретирани са възможностите за обучение и различни аспекти на обучение, развитие и социализация при деца с умствена изостаналост. Описателно са представени психологически теории за научаването и за формирането на знания, умения и навици. Внесени са тълкувания на парадигмата “умствена изостаналост” в рамките на социалната и образователната услуга от типа “Дневен учебен център” в България след прецизиран анализ на нормативната уредба на обучението на деца със специални образователни потребности (умствена изостаналост). Изведени са авторски стратегии за развитие при деца с умствена изостаналост в условията на дневен център.

Втората глава представя дизайна на емпиричното изследване и научно-изследователския инструментариум на психолого-педагогическото изследване на когнитивното функциониране, както и възможностите за обучение на децата с умствена изостаналост като детерминанта на специфични стратегии за развитие в условията на дневен учебен център.

Предметът на изследване е определен коректно и точно. Обектът на проучването е отбелязан много обстоятелствено в разнопосочни модуси. Посочени са като обект деца с различна степен на умствена изостаналост, персонала на дневните центрове, родителите и близките на децата с умствена изостаналост и потребителите на услугата “Дневен център”. Принципно, не е възможно определени лица да бъдат обект на проучване, тъй като дисертационното изследване не е с насоченост към физически или персонални характеристики на посочените лица, но дори и в такъв хипотетичен модел, като обект не е коректно да бъдат посочени определени лица. В същото време като определяне на обект на дисертационното проучване е отбелязано коректно и точно “отражението на дейностите в условията на дневен учебен център върху тяхното /на децата с умствена изостаналост/ познавателно функциониране и

възможностите им за образование, обучение и развитие”.

Посочената цел на изследване гравитира около темата на дисертационното проучване, тъй като е изведена към търсене на корелации между неконвенционалните средства за въздействие и нивото на когнитивно функциониране на децата с умствена изостаналост в условията на дневен учебен център, а не към търсене или апробиране на стратегии за развитие при деца с умствена изостаналост в условията на дневен център. Същевременно, задачите на изследването, изведени в логическа последователност са поставени в субординационна последователност и коректност. Хипотезите на изследването са шест и са с насоченост към конкретни стратегии.

Некоректното извеждане на обекта на дисертационното проучване дава отражение и в описанието му, като е посочено че се внася описание на изследваните лица – обект на проучването. Коректно би било да се уточни, че се прави представяне на участниците в изследването. Изброяването на отделни групи участници в изследването при посочване на обект не е отразено в представянето му. Изведени са уточнения по отношения на вид, степен на увреждането и пола на децата, но за родители и персонал няма никаква презентация, а както и се вижда от цялата дисертация, тези групи са взели участие в дисертационното проучване.

В плана на изследването са посочени методиките на които се основава самото изследване. Общата методика е посочена според всички изискуеми правила на представяне: стимулен материал, процедура и обучение.

В методите и методиките на психолого-педагогическото емпирично изследване се внася теоретична интерпретация на използваната модифицирана методика индивидуалния „Обучаващ експеримент“ на А. Я. Иванова. Внасят се уточнения за обработка и оценка на резултатите в количествен и качествен аспект.

В трета глава се представя анализа на получените резултати от статистическа обработка, както в последователност на описателна статистика на участниците в изследването, така и чрез резултатите от статистическите тестове. Резултатите са представени в текст, таблици и графики и по този начин се

вносят условия за по-голяма прегледност и четивност на дисертацията. Получените резултати са представени за двете групи на четирите етапа на изследването за контролната и за експерименталната група.

Дисертацията печели много с описанието и анализа на индивидуалните случаи, които макар и четири на брой представят и авторовата пристрастност, и субективно-емоционалното отношение на докторанта към проучваната проблематика.

С авторска анкета са проучени мненията на специалисти, работещи в Дневни центрове относно апликацията на отделни методи на работа и влиянието им към развитието на децата с умствена изостаналост. Също с авторска анкета е проучено разбирането и отношението към стратегиите за развитие на децата с умствена изостаналост в условията на дневен център на родители и/или настойници на деца със специални образователни потребности.

Представени са изводи и препоръки към практиката. Уточнено е потвърждаването на хипотезите, като от шест поставени хипотези, четири са потвърдени, а за две от тях няма нито потвърждаване, нито отхвърляне.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Посочените приноси са:

1. Осъществено е иновативно авторско комплексно психолого-педагогическо изследване на включените участници и са определени етапите и инструментариума на проведения обучаващ експеримент и като следствие е представена изцяло нова, съвременна авторска методика на изследване – модифициран вариант на Обучаващ експеримент по А. Я. Иванова, адаптирана и апробирана изцяло за условията на дневните учебни центрове. □

2. За пръв път в България е проследено и анализирано мнението на родители на деца със специални образователни потребности и специалисти, ангажирани в условията на дневен център, относно качеството на предоставяната социална и педагогическа услуга в контекста на стратегиите за развитие на деца с умствена изостаналост в условията на дневен център. В резултат на това се доказва ролята на дневните учебни центрове като фактор за промяна на общественото мнение спрямо децата с умствена изостаналост в

положителна насока в следствие на кооперативната им дейност с медиите, неправителствените организации и държавните институции – министерства, училища, детски градини. □

3. Извършен е анализ на връзката алтернативни терапевтични дейности – положителна динамика на развитие при децата с умствена изостаналост в условията на □ дневен учебен център. В хода на изследването са разработени и представени адекватни и ефективни стратегии за корекционно-терапевтично въздействие при децата с умствена изостаналост в условията на дневен учебен център. Анализирани са възможностите за включването на дневните учебни центрове като структура на интегрираното обучение на деца със специални образователни потребности към ресурсен център или като самостоятелно звено.

4. За първи път в българските научни среди е формулиран нов, интердисциплинарен по своята същност научен проблем, свързан с изследване социализиращите механизми на въздействие на алтернативните дейности и стратегии за развитие при деца с умствена изостаналост в условията на дневен център. Заедно с това тук предложната дисертация отваря нови врати за изследване в областта на специалната педагогика в контекста на неконвенционалните педагогически стратегии за деца с умствена изостаналост и възможностите за развитието им в условията на дневен център.

Приемам посочените приноси, като доказване с нови средства на съществени нови страни в съществуващи научни теории и практика на Дневните центрове, като апробация и получаване на нови потвърдителни факти за алтернативните модели на обучение за деца с умствена изостаналост. Допускам, че получените резултати предоставят добри перспективи за внедряване в практиката на използваните методики от дисертацията.

Проведеното изследване е очевидно лично дело на докторанта, както и получените резултати и формулираните приноси за негова лична заслуга.

Автореферат

Авторефератът отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

Критични забележки и препоръки

Дисертационният труд определено би спечелил, ако всички участници в изследването са представени така детайлно и подробно както децата с умствена изостаналост. Така, например за специалисти и родители също биха се получили важни за теорията и практиката резултати, ако се внесе анализ и към този аспект на проучването.

Лични впечатления

Нямам лични впечатления от докторанта, но от работата личи ярко емоционално обвързване с проблематиката на дисертацията.

Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Научните и научно-приложни приноси на дисертационното изследване могат да се използват за бъдещи изследвания и проучвания, за създаване на стратегии и технологии за работа с деца с интелектуални затруднения в процеса на приобщаващото образование.

Дисертационните резултати и цялото проучване могат да се оформят и издадат като монографичен труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд **съдържа научни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на ФНПП.

Дисертационният труд показва, че докторантът Константин Антонов **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Специална педагогика като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертацио-

нен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен 'доктор'** на Константин Антонов в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика, докторска програма Специална педагогика – Педагогика за деца с интелектуална недостатъчност.

12.05. 2017 г.

Рецензент:
(проф.дпн Дора Левтерова - Гаджалова)